

Paxaros do bosque, Xoias dun mundo en perigo.

Francisco Manuel Rodríguez Mayo

Catedrático de secundaria en estado de xúbilo

fmr Mayo@gmail.com

Resumo

Os bosques de ribeira son posiblemente os nosos ecosistemas máis ricos e tamén os máis ameazados: redución drástica das súas superficies, cambios nas súas condicións e sobre todo a introdución de especies alleas condicionan a súa continuidade. É imperativo tomar medidas para evitar a súa desaparición devorados polo inmenso eucaliptal no que se está transformando Galicia.

Este traballo é un percorrido en imaxes por algunhas das especies de aves máis representativas dos nosos bosques. Unha pequena mostra do que aínda podemos ver e temos a obriga de conservar para as seguintes xeracións.

O bosque

No esteiro do Ulla, en Catoira¹, consérvase unha pequena zona de bosque de ribeira de apenas 20 Ha que ten sen embargo dúas características que a fan especial:

- Está situada no esteiro dun gran río polo que ten moitas xunqueiras próximas onde os paxaros atopan moitos recursos.
- Unha gran parte do bosque inúndase coa chegada das chuvias. Unha característica que poucos dos nosos bosques de ribeira conservan.

As zonas que rodean o bosque son esencialmente piñeirais, eucaliptais e algúns cultivos, en particular vides e, pola banda do río, xunqueiras que se anegan coa subida da marea.

En tempos foi terra cultivada como testemuñan as paredes que delimitan as fincas, algúns terreos que seguen sendo traballados e os restos dun invernadoiro á beira do paseo. O abandono da terra permitiu que o bosque recuperase algo do que era seu².

Como o resto de Galicia, nada é “natural” neste bosque situado entre o río e a vía do tren pero é un bo exemplo do que podemos chamar bosque autóctono de ribeira con carballos, ameneiros, salgueiros, algún freixo e moitos piñeiros e eucaliptos.

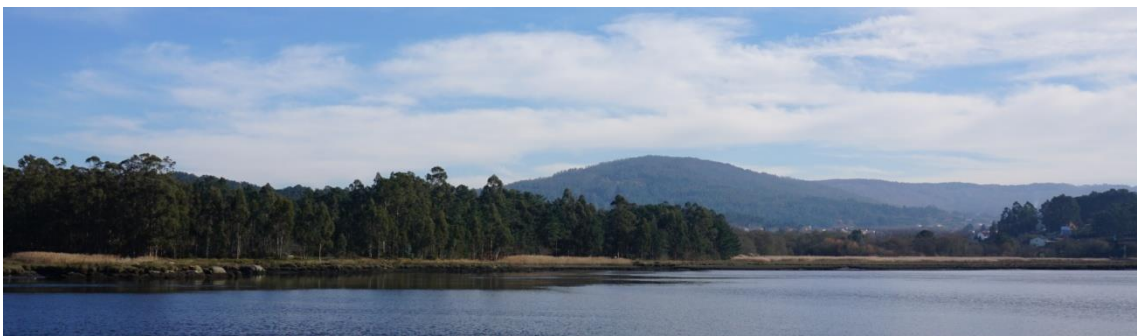
¹ O bosque ten unha certa continuidade do outro lado do río nos concellos de Dimo e Padrón onde predomina unha vexetación máis aberta con pequenas masas de bosque.

² Nun primeiro momento plantáronse piñeiros dos que segue habendo unha gran masa ocupando as zonas non anegadas. A supervivencia deste pequeno bosque posiblemente se viu favorecida pola dificultade de cultivar nunha zona que se inunda completamente no inverno.

A pesar da escasa extensión, unha gran cantidade de especies de paxaros comparten o bosque cos frecuentes paseantes do paseo fluvial de Catoira que o atravesa. A maioría das imaxes deste traballo están tomadas neste paseo fluvial.

En primeiro termo, algunhas árbores do bosque autóctono que se estende cara a dereita da imaxe. No centro parte da xunqueira ao fondo a masa de eucaliptal que afoga á vexetación autóctona. O esteiro do Ulla está a esquerda.

A fotografía, dende a marxe dereita do esteiro recolle a maior parte do percorrido do paseo e permite facérmonos unha idea da situación. Podemos distinguir o bosque autóctono pola cor máis clara e a menor altura das árbores. O resto é eucaliptal.

Para o fotógrafo, a presenza constante de paseantes interfere co seu labor pero tamén fai que os paxaros estean máis acostumados ao ser humano e que achegarse o suficiente sexa moito máis doado.

Como todos os nosos bosques de ribeira, a supervivencia deste de Catoira está fortemente ameazada:

- Ameazas naturais. Os ameneiros sufriron tamén aquí e moitos dos exemplares secaron o mesmo que algúns freixos. Pero estas son ameazas que rematan por resolverse soas en non moito tempo e novos ameneiros empezan a agromar entre os troncos secos dos anteriores.
- A súa superficie vaise reducindo paulatinamente pola introdución de cultivos e sobre todo o aproveitamento forestal das zonas limítrofes, un aproveitamento que chega á beira do río nalgúns punto interrompendo a continuidade do bosque autóctono.
- A redución da zona inundada pola canalización de regatos e o desvío das súas canles para regadío.

- O sobre todo pola introdución de especies alleas, en especial o eucalipto. Galicia, en especial a costa, estase transformando nun inmenso eucaliptal. Diante dos nosos ollos vemos como este monocultivo se estende sen control³ dando lugar a unha paisaxe na que resulta imposible recoñecerse.

Os paxaros

Levo varios anos paseando e observando paxaros neste bosque de Catoira. Non sempre é doado velos. Segundo as horas do día podemos estar rodeados de cantos ou nun silencio case absoluto.

As especies que podemos ver van cambiando ao longo do ano pero tamén cambian dun ano para outro.

Ata hai catro anos, no inverno, atopábanse centos de picafollas comúns pululando a procura de mosquitos entre a vexetación baixa e a media altura. Nos dous anos seguintes resultaba difícil ver un só, pero as estreliñas riscadas enchían o bosque co seu piar. O ano pasado as estreliñas xa non eran tan frecuentes e neste semella que van ser moi escasas. Pola contra algúns picafollas ibéricos seguen no bosque. Os picafollas comúns aínda non chegaron cando escribo estas liñas.

Persoalmente descoñezo as causas desas oscilacións nas poboacións. Tendemos a pensar no “cambio climático” para todo pero moitas veces debemos buscar a responsabilidade do ser humano en accións moito máis directas e rápidas. Algúns paseantes téñenme comentado a presenza de becacina da que eu non teño noticia e case con seguridade podemos asociar a súa desaparición á caza excesiva.

No noso bosque podemos atopar aves moi diferentes pero predominan as insectívoras.

Moitas especies percorren o bosque en bandadas mixtas nas que cada especie parece especializarse nunhas castes especiais de insectos evitando así competir entre si.

Outros son territoriais e permanecen sempre no mesmo lugar reclamando as súas posesións co seu canto.

O bosque ofrece multitude de recursos, insectos pero tamén froitos e sementes. Cada recurso ten algunha especie que intenta aprobeitalo pero non esquezamos que estamos nun terreo humanizado. Moitos dos animais que deberían vivir aquí non están desprazados pola presión humana.

Así que collamos uns prismáticos e percorramos o bosque prestando atención e empapándonos da natureza que nos rodea. Estes son algúns dos paxaros que podemos atopar nun bosque da costa galega.

---

³ Moita xente considera que o abandono do monte a súa sorte derivará na recuperación do monte autóctono pero os feitos desminten esa afirmación. É posible que o eucalipto non teña a capacidade invasiva doutras especies como a mimosa pero na situación actual en que a presenza de eucaliptos está tan estendida e os lumes son tan frecuentes, estamos vendo como o eucalipto se estende sen necesidade da intervención directa do home.

Paporrubio.

Residente. Sexos similares. Insectívoro. Móvese inqueda entre a vexetación baixa e o chan onde prefire alimentarse. É un paxaro que parece observarnos con curiosidade e que se adaptou á presenza do ser humano, podemos atopalo tamén nos nosos parques e xardíns.

Son fortemente territoriais en especial na época de cría.

Ferreiriño azul

Residente. Os machos teñen unha banda negra no peito máis extensa (a da foto é unha femia, podemos ver a banda negra na zona en contacto coa pola). Insectívoro. Se tivese que elixir un paxaro para representar o bosque sería seguramente o ferreiriño azul. É unha especie moi estendida que podemos atopar en todos os nosos bosques.

Ferreiriño real

Residente. Os machos teñen unha banda negra no peito máis extensa (o da foto é un macho, podemos ver a banda negra incluso no ventre). Insectívoro. O ferreiriño de maior tamaño. Podemos velo todo o ano normalmente en parellas.

Ferreiriño negro

Residente. Sexos similares. Insectívoro. Frecuenta sobre todo os piñeirais buscando insectos entre as escamas das piñas pero tamén podemos atopalo no bosque e incluso na vexetación baixa.

Ferreiriño capuchino

Residente. Sexos similares. Insectívoro. Unha especie pouco frecuente na costa pois prefire os piñeirais a maior altura pero teño comprobado que chega a criar no bosque de Catoira nunha zona onde fai fronteira co piñeiral.

Ferreiriño rabilongo

Residente cos sexos similares. Insectívoro. No bosque móvese case sempre en grupos de incluso varias decenas emitindo unhas chamadas características.

Papuxa das amoras

Residente. Os machos teñen a parte superior da cabeza negra e femias e xuvenís castaña (a da foto é unha femia). Omnívoro. Encántanlle os froitos do sabugueiro. Bastante tímido procura manterse sempre oculto entre a vexetación a media altura.

Merlo

Residente. Os machos son de cor negra co peteiro, patas e orbita dos ollos amarelos (a da foto é unha femia de cor moito máis discreta). Omnívoro. Móvese no sotobosque e podemos atopalo incluso nos parques.

Carriza

Residente. Sexos similares. Insectívoro. Un dos nosos paxaros máis pequenos, inconfundible coa súa cola erguida. Case sempre entre a vexetación baixa. É moi territorial. Cando cría déixase ver a escasos metros e incluso reclama a nosa atención con chamadas intentando afastarnos do seu niño.

Tordo

Residente e invernante. Sexos similares. Omnívoro. Especie moi perseguida polos cazadores que cada ano masacran moitos centos de miles. Moi discreto e difícil de ver podemos escoitar as súas chamadas oculto entre as follas das árbores. O seu tamaño e aspecto é moi similar ao do merlo.

Galiñola bicuda

Residente. Sexos similares. Aliméntase de pequenos animalíños que atopa no lodo. O seu hábitat son as xunqueiras pero atopa refuxio na parte anegada do bosque de Catoira. É extremadamente difícil de ver pero podemos escoitar o seu ronco canto con moita frecuencia.

Rousinol bravo

Residente. Sexos similares. Insectívoro. Móvese entre a vexetación baixa como a carriza pero prefire as xunqueiras e zonas anegadas. Poderemos escoitalo pero velo só por unha conxunción planetaria.

En xeral, son moitas as aves que amosan unha gran desconfianza do ser humano, unha actitude que fala ben ás claras de cal foi o noso comportamento con a elas.

Para o fotógrafo de aves significa un gran problema. Ao parecer non hai moita diferenza ente unha escopeta e unha cámara con teleobxectivo e as aves distinguen perfectamente cando se leva unha e cando non.

Estreliña riscada

Residente. Os machos teñen unha crista lixeiramente máis alaranxada (o da foto é un macho). Insectívoro. Tamaño similar a carriza, a súa abundancia varia moito en anos diferentes. Cando se alporiza desprega a crista que normalmente é apenas unha banda.

Gabián

Residente. As femias poden ter tons marróns e son máis grandes (a da foto é posiblemente unha femia). É un especialista en cazar aves no bosque agardando dende un pousadoiro. A súa poboación está en aumento ao igual que as superficies arboradas polo abandono do campo.

Pimpín

Residente. Os machos teñen unha cor máis rechamante en especial durante o celo (o da foto é un macho coa plumaxe de inverno). Omnívoro. No bosque desempeña o papel dos pardais alimentándose no chan de sementes e froitos pero tamén insectos e outros animalíños.

Peto real

Residente. Sexos similares. Insectívoro. Un especialista en buscar insectos na madeira en descomposición. A pesar de ter un tamaño medio é moi tímido e difícil de ver.

Peto verdeal

Residente. Sexos similares. Insectívoro. Igual que o resto dos petos, pode furar os troncos das árbores na procura de insectos e tamén para facer o seu niño no interior.

É extremadamente tímido e difícil de ver. Como dicía un compañeiro, sempre está no outro lado da árbore.

Algún día terei unha foto suficientemente boa.

Cardeal

Residente. As femias teñen o peito dunha cor rosa máis clara (o da foto é un macho). Aliméntase de sementes e froitos, encántanlle os dentes de león. Un dos nosos paxaros máis vistosos e coloridos pero pouco frecuente. O seu hábitat son os bosques relativamente abertos con moito sotobosque.

Corvo

Residente. Sexos similares. Omnívoro. Dise que son as aves máis intelixentes. Andan sempre en grupos e son capaces de facerlle fronte a miñatos e outros posibles depredadores aos que espantan en canto os detectan. Aliméntanse no chan en lugares abertos pero poden facer os seus niños nas copas das árbores máis altas, en especial piñeiros e eucaliptos.

Gaio

Residente. Sexos similares. Aliméntase sobre todo de landras. É un córvido pero moi tímido e difícil de ver polo que non é moi coñecido pero que desenvolve un labor esencial no bosque. Ao final do verán almacena e enterra miles de landras de carballo para ir consumindo no inverno. Unhas poucas desas landras non as recupera e xerminan estendendo o bosque.

Papamoscas negro

Invernante. O macho ten o dorso case negro durante o celo (a da foto é unha femia). Insectívoro. Non é moi frecuente no noso bosque, normalmente prefire lugares a máis altitude, pero podemos ver algúns exemplares en especial no inverno.

Picafollas común

Invernante. Sexos similares. Insectívoro. Nalgúns invernos visítanos en gran número e podemos velos con facilidade capturando moscas e mosquitos incluso en voo.

Picafollas ibérico

Estival. Sexos similares. Insectívoro. Moi similar ao picafollas común do que se diferencia pola cella máis pronunciada e a cor do ventre máis amarela.

Xirín

Residente. As femias teñen unha cor máis parda en lugar do amarelo (o da foto é un macho) . Aliméntase de sementes. Prefire para criar os piñeirais onde podemos ver aos machos cantando no bico das polas. No bosque de Catoira é posible velos con certa frecuencia, en particular no inverno.

Gabeador

Residente. Sexos similares. Insectívoro. Escaso pero a súa poboación semella estar en aumento. Só o veremos gabeando polos troncos das árbores intentando capturar insectos nos ocos da codia para o que ten un peteiro especialmente adaptado.

Úbalo

Invernante. As femias teñen unha cor máis branca en lugar do amarelo (o da foto é un macho). Visítannos só durante uns meses na parte máis fría do inverno procedentes do centro de Europa e as estepas rusas. Podemos velos alimentándose con frución das sementes dos ameneiros que parecen encantarlles.

A situación do bosque

En Galicia segundo o IFN 4 (Inventario Forestal Nacional) hai 248.000 ha dedicadas a eucalipto que se concentran sobre todo nas provincias de A Coruña e Pontevedra.

En A Coruña xa son máis do 50% da superficie forestal as dedicadas ao eucalipto e sumadas as dedicadas a piñeiro suman máis do 75%.

En Pontevedra piñeirais e eucaliptais repártense mais ou menos por igual ocupando igualmente máis do 75% da superficie arborada.

O problema esencial ao meu entender é o total descontrol e falla de regulación no que se está producindo este proceso de “eucaliptización” na que todo tipo de terreos pasan a ser ocupados por este monocultivo desprazando ou facendo desaparecer a vexetación autóctona de comarcas enteiras.

Un primeiro paso para preservar a biodiversidade sería establecer claramente lugares onde non estea permitida a presenza de especies alóctonas como por exemplo as zonas de dominio público das ribeiras dos ríos e outros lugares de especial interese.

Protexer e recuperar parques e zonas boscosas (a maioría dos concellos teñen algúns) é importante pero son necesarios corredores que permitan a interacción da fauna deses lugares. Protexer e recuperar as ribeiras permite esa interacción e só se precisa do compromiso político e elaborar unha lexislación clara.

Bibliografía:

SVENSSON, Lars et al. *Guía de aves España, Europa y región mediterranea*. Ed Omega (1999).

SEO/BirdLife. *La Enciclopedia de las aves de España*. Ed. SEO/BirdLife y la Fundación BBVA. (2008).

VALLEJO BOMBÍN, Roberto. *El Inventario Forestal Nacional. Situación actual y decisiones de actualización en Galicia*. http://www.usc.es/uxfs/IMG/pdf/Galicia_IFN-2.pdf

MINISTERIO DE AGRICULTURA PESCA Y ALIMENTACIÓN. *Inventario Forestal Nacional*.
<https://www.mapa.gob.es/es/desarrollo-rural/temas/politica-forestal/inventario-cartografia/inventario-forestal-nacional/default.aspx>

Todas as fotografías que se empregaron nesta comunicación son do autor e poden empregarse libremente con fins didácticos.